AZ ALAPJOGOK BÍRÓI VÉDELME

2016. szeptember 26.

Vissy Beatrix

Kiindulópont: az alapjogok fogalma

- **morális** gyökerű
- az ember **jogi pozícióját** meghatározó
- hatékony jogi garanciák révén **ténylegesen kikényszeríthető**

jogosultságok

„Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.”
[At. I. cikk (1) bek.]

„Az olyan társadalomnak, amelyből e jogok biztosítékai hiányoznak (...) semmiféle alkotmánya nincs.”

/Emberi és polgári jogok nyilatkozata, 1789/

alanyi alapjog

ALKOTMÁNYOS TARTALMA
JOGI ÚTON KIKÉNYSZERÍTHETŐ

- *szabadságjogok*
- *személyiségvédelem (pl. magánszféra)*
- *hátrányos megkülönböztetés tilalma*

objektív intézményvédelem

NINCS KIKÉNYSZERÍTHETŐ ALKOTMÁNYOS TARTALOM
(az adott intézmény védelme csak annyiban kikényszeríthető, amennyiben ahhoz törvény alanyi jogokat kapcsol)

Honnan tudjuk, hogy melyik alapjog érvényesül alanyi jogként?

BÍRÓI JOGÉRTELMEZÉS

alanyi alapjog

ALKOTMÁNYOS TARTALMA
JOGI ÚTON KIKÉNYSZERÍTHETŐ

- *szabadságjogok*
- *személyiségvédelem (pl. magánszféra)*
- *hátrányos megkülönböztetés tilalma*

objektív intézményvédelem

NINCS KIKÉNYSZERÍTHETŐ ALKOTMÁNYOS TARTALOM
(az adott intézmény védelme csak annyiban kikényszeríthető, amennyiben ahhoz törvény alanyi jogokat kapcsol)

Honnan tudjuk, hogy melyik alapjog érvényesül alanyi jogként?

BÍRÓI JOGÉRTELMEZÉS

a kikényszeríthetőség jogállami követelménye

= az állam kész arra, hogy
bírói úton kiküszöbölje / orvosolja
az alanyi alapjogokon esett
bármely jogsérelmet

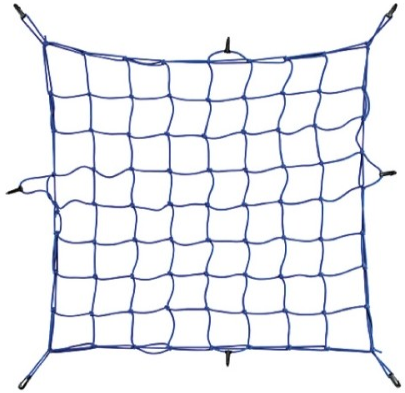

HÉZAGMENTES
JOGVÉDELEM!

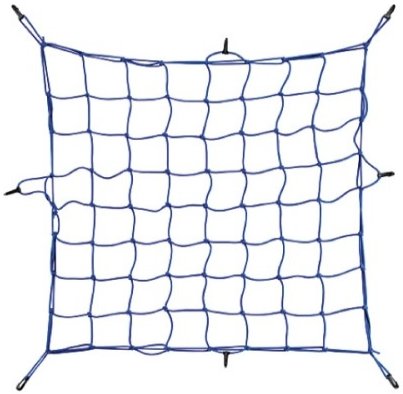

a kikényszeríthetőség jogállami követelménye

= az állam kész arra, hogy bírói úton kiküszöbölje / orvosolja az alanyi alapjogokon esett bármely **jogsérelmet**

az alapjogsérelem fogalma

= az alapjog **önkényes** (alkotmányosan nem igazolható) korlátozása

Forrása:

- jogalkotói aktus (norma)
- jogalkalmazói aktus (egyedi döntés)

Mikor önkényes az alapjog-korlátozás?

- általában: ha a korlátozás a szükségességi-arányossági teszt alapján nem igazolható
- kivételesen: ha a korlátozás az irányadó speciális alapjogi teszt alapján nem igazolható

Az alapjogok korlátozhatósága

„A szabadság annyit jelent, hogy ***mindent szabad, ami másnak nem árt****. Az egyes ember természetes jogainak gyakorlása tehát más korlátokba nem ütközhetik, mint azokba, amelyek a társadalom többi tagjai számára ugyane jogok élvezetét biztosítják; s e korlátokat a törvény határozhatja meg.”*

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (1789) IV. Cikk

„Szabadságom határa a másik ember szabadsága.”

az általános alapjogi teszt

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat **törvény állapítja** meg. Alapvető jog **más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében**, a **feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan**, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” [Alaptörvény I. cikk (3) bek.]

Formai követelmény*:* TÖRVÉNY (rendelet?)

Tartalmi követelmények*:*

- SZÜKSÉGESSÉG
- ARÁNYOSSÁG
- LÉNYEGES TARTALOM tiszteletben tartása

Nevesített korlátozási indokok is: vö. Alaptörvény IX. cikk (3)-(5)

az általános alapjogi teszt

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat **törvény állapítja** meg. Alapvető jog **más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében**, a **feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan**, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” [Alaptörvény I. cikk (3) bek.]

Formai követelmény*:* TÖRVÉNY (rendelet?)

Tartalmi követelmények*:*

- SZÜKSÉGESSÉG
- ARÁNYOSSÁG
- LÉNYEGES TARTALOM tiszteletben tartása

Nevesített korlátozási indokok is: vö. Alaptörvény IX. cikk (3)-(5)

1.

SZÜKSÉGESSÉGI LÉPCSŐ

=JOGKORLÁTOZÁS **CÉLJA**

alapvető jog alkotmányos érték

2.

ARÁNYOSSÁGI LÉPCSŐ

=JOGKORLÁTOZÁS **MIBENLÉTE**

1. ALKALMAS?

Van-e ésszerű összefüggés az elérendő cél és a korlátozás között?

2. ELKERÜLHETETLEN?

Nincs-e alternatívája a korlátozásnak?

3. ARÁNYOS?

Az elérendő cél és az okozott jogsérelem arányban áll-e egymással?

Példa I.

Gytv.

2. § (3) A gyülekezési jog gyakorlása (…) nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével.

14. § (1) Ha a gyülekezési jog gyakorlása a 2. § (3) bekezdésében foglaltakba ütközik, (...) a rendőrség a rendezvényt feloszlatja.

Megállapításához: szükségességi-arányossági teszt

Példa II.

Vagyonvédelmi tv.

30. § (3) **Nem alkalmazható elektronikus megfigyelőrendszer olyan helyen, ahol a megfigyelés az emberi méltóságot sértheti,** így különösen öltözőben, próbafülkében, mosdóban, illemhelyen, kórházi szobában és szociális intézmény lakóhelyiségében.

Munkahelyen alkalmazható?

↓

Megállapításához: szükségességi-arányossági teszt

speciális alapjogi tesztek

A jogkorlátozás önkényességének speciális mércéi:

- **ésszerűségi** teszt
  - alkalmazási köre: egyenlő bánásmód követelménye
  - jogalap: Ebktv. 7. § (2) bek. b) pont, 16/1991. (IV. 20.) AB határozat
- **közérdekűségi** teszt
  - alkalmazási köre: tulajdonjog
  - jogalap: Alaptörvény XIII. cikk
- **nyilvánvaló és közvetlen veszély** (clear and present danger) tesztje
  - alkalmazási köre: szabad véleménynyilvánításhoz való jog
  - jogalap: 30/1992. (V. 26.) AB határozat

a kikényszeríthetőség jogállami követelménye

= az állam kész arra, hogy
bírói úton kiküszöbölje / orvosolja
az alanyi alapjogokon esett
bármely jogsérelmet

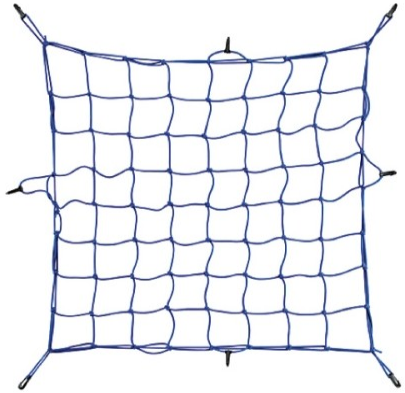

HÉZAGMENTES
JOGVÉDELEM!

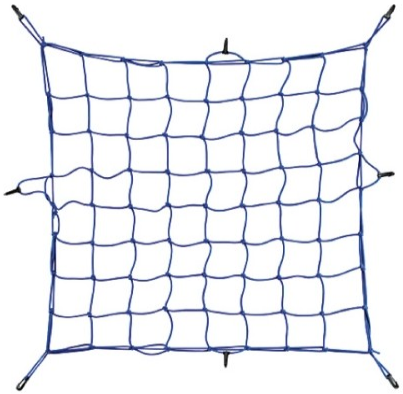

a kikényszeríthetőség jogállami követelménye

= az állam kész arra, hogy **bírói úton** kiküszöbölje / orvosolja az alanyi alapjogokon esett bármely jogsérelmet

a bírósághoz fordulás mint alapjog

At. XXVIII. cikk (1) bek.

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

Ld. EEJE 6. cikk

Miért a bíráskodás? Miért a bíróság?

Hatékony jogvédelem garanciáinak egyedülálló kombinációja:

- a közjogi függetlenség maximumát biztosító jogállás
  (vö. pl. a hatósági típusú alapjogvédelemmel)
- szigorú garanciákkal övezett eljárás
  (ld. tisztességes bírósági eljárás követelményének összetevői)
- kötelező és végleges döntés
  (vö. az ombudsmani és hatósági jogvédelemmel)

Miféle bíráskodási funkció vezethető le az alapjogok kikényszeríthetőségéből?

ALANYI ALAPJOG

ALAPJOGI IGÉNY

ALAPJOGI BÍRÁSKODÁS

= egy konkrét ügy tárgyává vált alapjogi jogosultság bírósági érvényre juttatása

ALAPJOGI ÍTÉLKEZÉS

= egy konkrét ügy tárgyává vált alapjogi jogosultság bírósági érvényre juttatása

- igazságszolgáltatási funkció része
- <u>sajátos</u> természetű jogvita – specifikumát a jogvita tárgyát képező jogosultság dogmatikai sajátosságai adják
- nem vívott ki önálló területet a bíráskodás rendszerében (nincs alapjogi bíróság, ügyszak, kollégium, eljárásrend stb.)

a klasszikus bíráskodási ”ágakon” (közig.; polg.; büntető-) valósul meg → *anomáliák*

BÜNTETŐ
bíráskodás

POLGÁRI
bíráskodás

KÖZIGAZGATÁSI
bíráskodás

ALAPJOGI
bíráskodás

Mely <u>ügyekben</u> merülhet fel az alapjogi ítélkezés igénye?

az igazságszolgáltatás teljes spektrumán

(bármely ügyszakban)

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

másfajta igények érvényesítésére irányuló jogviták (pl. polgári vagy büntetőper), **<u>ha és amennyiben</u> alapjogi relevanciával** is bírnak

Mely ügyekben merülhet fel az alapjogi ítélkezés igénye?

az igazságszolgáltatás teljes spektrumán

(bármely ügyszakban)

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

másfajta igények érvényesítésére irányuló jogviták (pl. polgári vagy büntetőper), **ha és amennyiben alapjogi relevanciával** is bírnak

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

PÉLDÁK

GYÜLEKEZÉSI SZABADSÁG

- rendezvény megtiltása miatt indított nemp. eljárás [Gytv. 9. § (1) bek.]
- rendezvény feloszlatása miatt indult per [Gytv. 14. § (3) bek.]

INFORMÁCIÓS SZABADSÁGOK

- személyes adat jogellenes kezelése miatt indított per [Infotv. 22. §]
- közérdekű adat kiadásának megtagadása miatti per [Infotv. 31. §]

ÖNRENDELKEZÉSI SZABADSÁG

- eutanázia-per [ld. Eütv. 20. § + 117/1998. (VI. 16.) Korm. rend. 7. § (1) bek.]

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

Gytv. 8. §

(...) a rendőrség (…) a rendezvénynek a bejelentésben megjelölt helyszínen, vagy időben való megtartását megtilthatja.

Gytv. 9. §

A rendőrség határozata ellen (…) **a szervező kérheti az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát**.

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

„eutanázia-per”

Eütv.. 20. §

(1) A cselekvőképes beteget (…) megilleti az ellátás visszautasításának joga (…).

(3) (…) életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatatlan.

117/1998. (VI. 16.) Korm. rend. 7. § (1) bek.:

Amennyiben a Bizottság nem állapítja meg az életfenntartó beavatkozás visszautasításának érvényességét, **a beteg, valamint a helyettes döntéshozó keresetet indíthat az életfenntartó beavatkozás visszautasításának érvényességét megállapító bírósági döntés iránt.** (…)

Mely ügyekben merülhet fel az alapjogi ítélkezés igénye?

az igazságszolgáltatás teljes spektrumán

(bármely ügyszakban)

alapjogi igény érvényesítésére irányuló jogviták

másfajta igények érvényesítésére irányuló jogviták (pl. polgári vagy büntetőper), **ha és amennyiben alapjogi relevanciával** is bírnak

alapjogi relevanciával bíró szakjogági ügyek

= a jogvita nem egy alapjogi igény érvényesítésére irányul, de a meghozandó bírói döntés egy **alanyi alapjogi jogosultság határairól** dönt

PÉLDÁK

- Közhatalom-gyakorló szerv/személy, közszereplő politikus által indított **személyiségi jogi per** (jóhírnév, képmás stb..)
- Közösség elleni uszítás / önkényuralmi jelkép tiltott viselése / nemzeti jelkép megsértése / holokausztagadás stb.. miatt indított **büntetőper**

Miért fontos azonosítani az alapjogi relevanciát?

PÉLDA: Félix Péter v. EüM

- Füstírtók Egyesület lobbistája 2 hónapon keresztül demonstrál az EüM épülete előtt a nemdohányzók egészségét védő politikai lépésekért
- a tüntető(k) hangosító berendezést használnak
- EüM megelégeli, és a demonstráció zavaró hatása (birtokháborítás) miatt a jegyzőhöz fordul
- a birtokvédelmet nem kapja meg

BÍRÓSÁG

Miért fontos azonosítani az alapjogi relevanciát?

A PKKB ítélete[1] szerint

- a gyülekezési jog gyakorlása jogellenes
- mert **„szükségtelenül zavarta”** a vélemény címzettjét
- hisz a tüntető álláspontja, ti. a vélemény a demonstráció kezdetén az érdekeltek tudomására jutott
- így a további joggyakorlás „**nem egyeztethető össze** a véleménynyilvánítási jog, illetőleg **a gyülekezési jog rendeltetésével**, illetőleg céljával”

???

1 http://alapjogiiteletek.hu/server_side/download.php?generatedFileName=20131124023038.PDF&folderName=20131124

Mely intézmény(ek) hivatott(ak) Magyarországon alapjogi ítélkezésre?

az igazságszolgáltatási funkció letéteményese:

» RENDESBÍRÓSÁG«

DE NINCS TELJES ÖNÁLLÓSÁG

centralizált alkotmánybíráskodási modellben szükségszerűen az alkotmánybíráskodási funkció letéteményese is:

» ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG «

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

ALANYI ALAPJOG

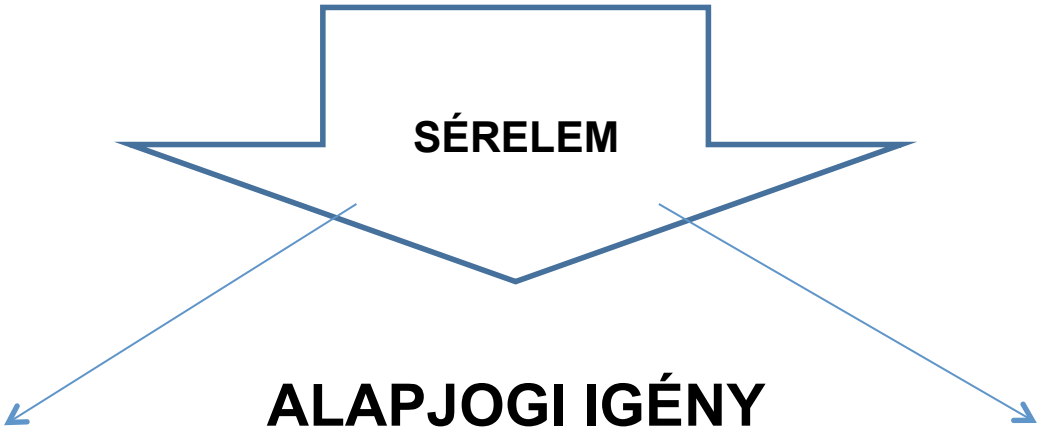

ALAPJOGI IGÉNY

alapjogsértő
egyedi döntés

alapjogsértő
norma

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

ALANYI ALAPJOG

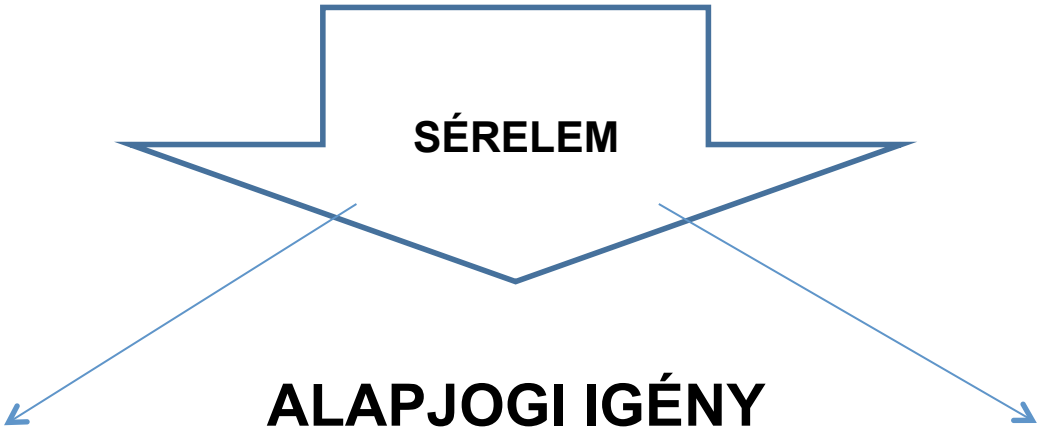

ALAPJOGI IGÉNY

alapjogsértő
egyedi döntés

alapjogsértő
norma

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

– SZEMLÉLTETŐ PÉLDA –

GYÜLEKEZÉSI JOG

sérelem:

melegfelvonulás megtiltása

ALAPJOGI IGÉNY

alapjogsértő
egyedi döntés

alapjogsértő
norma

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

– SZEMLÉLTETŐ PÉLDA –

GYÜLEKEZÉSI JOG

sérelem:

melegfelvonulás megtiltása

ALAPJOGI IGÉNY

alapjogsértő
egyedi döntés

a rendőrség tiltó határozatában alkotmányellenesen alkalmazza az egyébként alkotmányos gyülekezési törvényt

alapjogsértő
norma

a tiltó határozat a gyülekezési törvény azon új rendelkezésén alapul, amely utat nyit a „jóerkölcsbe” ütköző rendezvények megtiltásának

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

– SZEMLÉLTETŐ PÉLDA –

GYÜLEKEZÉSI JOG

sérelem:

melegfelvonulás megtiltása

ALAPJOGI IGÉNY

alapjogsértő
egyedi döntés

a rendőrség tiltó határozatában alkotmányellenesen alkalmazza az egyébként alkotmányos gyülekezési törvényt

alapjogsértő
norma

a tiltó határozat a **gyülekezési törvény azon új rendelkezésén alapul**, amely utat nyit a „jóerkölcsbe” ütköző rendezvények megtiltásának

Az Alkotmánybíróság szerepe az alapjogi bíráskodásban

a normák alkotmányellenességének megállapítása és megsemmisítése: AB monopólium

⇩

rendesbíróságoknak nincs ún. „félretételi” joga

⇩

az olyan alapjogsérelmet, amely mögött egy alapjogsértő norma (is) áll, csakis az AB közbenjárásával lehet orvosolni

⇩

az eljáró bírónak ilyenkor **konkrét (egyedi) normakontroll eljárást kell** kezdeményeznie

Konkrét (egyedi) normakontroll

<u>Alaptörvény</u>

[24. cikk (2) bek. b) pont]

Az Alkotmánybíróság

- **bírói** kezdeményezésre
- **soron kívül**, de legkésőbb **kilencven napon** belül felülvizsgálja
- az **egyedi ügyben alkalmazandó jogszabály**nak az Alaptörvénnyel való összhangját.

Konkrét (egyedi) normakontroll

Abtv.

[25. § (1) bek.]

Ha a bírónak

- az egyedi ügy elbírálása során
- alaptörvény-ellenes jogszabályt kell alkalmaznia,
- a bírósági eljárás felfüggesztése mellett
- az Alkotmánybíróságnál kezdeményezi a jogszabály alaptörvény-ellenességének megállapítását, illetve alkalmazásának kizárását.

AZ ALAPJOGOK BÍRÓI VÉDELME MAGYARORSZÁGON

INTÉZMÉNY	rendesbíróságok	Alkotmánybíróság
KAPCSOLÓDÁSI PONT		

AZ ALAPJOGOK BÍRÓI VÉDELME MAGYARORSZÁGON

INTÉZMÉNY	rendesbíróságok	Alkotmánybíróság
KAPCSOLÓDÁSI PONT	KONKRÉT NORMAKONTROLL	

AZ ALAPJOGOK BÍRÓI VÉDELME MAGYARORSZÁGON

INTÉZMÉNY	rendesbíróságok	Alkotmánybíróság
KAPCSOLÓDÁSI PONT	**KONKRÉT NORMAKONTROLL**	
	esetlegesen: **ALKOTMÁNYJOGI PANASZ**	

AZ ALAPJOGOK BÍRÓI VÉDELME MAGYARORSZÁGON

INTÉZMÉNY	rendesbíróságok	Alkotmánybíróság
KAPCSOLÓDÁSI PONT	**KONKRÉT NORMAKONTROLL**	
	esetlegesen: **ALKOTMÁNYJOGI PANASZ**	

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG

alkotmányjogi panasz alapján
alapjogi szempontból felülvizsgálja

az egyedi ügyben alkalmazott **jogszabályt**

a **bírói döntést**

[Ld. Alaptörvény 24. cikk (1) bek. c) és d) pont; Abtv. 26- 27. §]

Az alkotmányjogi panasz normatív háttere, fajtái

HÁROM TÍPUS

Rendesbírósági eljárást követően

1) „Kvázi panasz” (Abtv. 26. § (1) bek.)
   - a bíróság által **alkalmazott jogszabályt** támadó
2) „Valódi panasz” (Abtv. 27. §)
   - **bírói jogértelmezést** támadó

Bírói döntés hiányában is, kivételesen:

3) „Közvetlen panasz” (Abtv. 26. § (2) bek.)
   - alapjogsértő **jogszabályt közvetlenül** támadó (kivételes)

Az alkotmányjogi panasz rendeltetése

SZUBJEKTÍV JOGVÉDELMI szerep

- alanyi alapjogi igények kikényszerítésére irányuló jogvédelmi mechanizmus → jogorvoslati funkció

OBJEKTÍV JOGVÉDELMI szerep:

- az alkotmány kötelező erejének kikényszerítése
- alapjogi relevanciával bíró, fontos alkotmányértelmezési kérdések eldöntése

Az alkotmányjogi panasz szubszidiaritása

= az alkotmányjogi panasz rendkívüli jellegét, **<u>kivételességét</u>** hangsúlyozó követelmény

FORMÁLIS
értelemben
= csak végső soron jöhet szóba

BEFOGADÁSI SZŰRŐ

TARTALMI
értelemben
= csak az arra érdemes ügyekben…

BEFOGADÁSI FELTÉTELEK

- **alaptörvényben biztosított jog** sérelme
- **kvalifikált érintettség**: (1) személyes, (2) közvetlen, (3) tényleges-aktuális
- **jogorvoslatok kimerítése**
- panasz tárgya (Abtv. 29. §)
  - **a) bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség**;
  - **b) alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés**
- **határidők**
- **határozott kérelem és kimerítő indokolási kötelezettség**

Elbírálás és jogkövetkezmény

HÁROM SZAKASZOS eljárás

(vö. Abtv. 55-56. § és Ügyrend)

1. Főtitkári vizsgálat - egyesbírói eljárás
2. Befogadási eljárás
3. Érdemi elbírálás

BEFOGADHATÓSÁGI VIZSGÁLAT

ha a panasz megalapozott

⇩

támadott jogi aktus megsemmisítése

Jogkövetkezmény

az alapjogi ügy útja

RB → AB → RB

Emberi Jogok Európai Bírósága

- az Európa Tanács szerve
- székhelye: Strasbourg
- alkalmazott jog: Emberi Jogok Európa Egyezménye (EJEE)
  - a magyar jogrendben: 1993. évi XXXI. törvény

<u>Jogorvoslat az EJEB előtt</u>:

- **panaszos**: természetes személyek, NGO szervezetek
- **bepanaszolt**: részes állam
- **jogalap**: az EJEE I. Fejezetében + kiegészítő jegyzőkönyveiben szereplő jogok sérelme
- **elfogadhatóság** feltételei:
  - határidő: 6 hónap
  - valamennyi hatékony (!) hazai jogorvoslatok kimerítése
- **jogsérelem megállapításának** jogkövetkezménye: igazságos elégtétel
  - az EJEB döntése a hazai jogrendre (jogszabályok, bírói döntések hatályára) közvetlenül nem hat ki

vissy.beatrix@ajk.elte.hu